

Lastenpsykiatrian näkemyksiä perheen jälleenyhdistämisestä

Haastateltavana Kymsoten lastenpsykiatri *Johanna Stenström*

Haastateltavan esittely

Olen Johanna Stenström, lastenpsykiatrian psykologi, kognitiivinen psykoterapeutti sekä DDP-terapeutti ja teen niitä kaikkia tässä lastenpsykiatrian työssä. Lisäksi teen pienimuotoisesti ja yksityisesti työnohjausta ja koulutusta, mutta pääasiallisesti työskentelen lastenpsykiatrialla polikliinisen avohoidon asiakkaiden ja perheiden parissa.

Kuinka paljon kiintymyssuhde ja sen arvioiminen näkyy työnkuvassasi?

Sanoisin että se on se tärkein tai isoin asia. Suurimmalla osalla lapsi asiakkaistamme on jonkunlaista kiintymyssuhteen pulmaa. Ja isolla osalla lapsista on myös lastensuojelun tai lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuus. Tämä tarkoittaa avotukitoimia, lapset asuvat biologisten vanhempien kanssa ja vanhemmuuteen tarvitaan muuta tukea. Meillä on asiakkaina myös paljon huostaanotettuja ja sijoitettuja lapsia, joilla nämä kiintymyssuhteen pulmat ovat taustalla ja lapset oireilevat moninaisin tavoin. Koko ajan arvioidaan mikä näiden kiintymyssuhde pulmien rooli on oirekuvassa. Niillä on myös iso rooli hoidossa ja kuntoutuksessa, koska jos sitä puolta ei hoideta, päädytään tilanteeseen, jossa kuntoutus ei tuota toivottua tulosta. Kiintymyssuhde on todella merkityksellinen asia ja sitä ei voi kenenkään kohdalla kokonaan ohittaa, vaan se täytyy aina jollain tasolla huomioida ja arvioida. Monien asiakkaiden kohdalla kiintymyssuhde pulmat ovat nimenomaan se hoidon syy.

Miten työssäsi näkyy perheen jälleenyhdistäminen, huostaanotonpurku ja lapsen palaaminen biologiselle vanhemmalle?

Perheen jälleenyhdistäminen näkyy aiheena, joka nousee säännöllisin väliajoin esille. Lastenpsykiatrian asiakkaina on aika vähän niitä, joiden kohdalla se kuitenkin voitaisiin käytännössä toteuttaa. Tiedetään että lastensuojelun käytännön ovat sen tyyppisiä, että tilannetta arvioidaan säännöllisin väliajoin. Voi olla, että biologiset vanhemmat eivät ole koskaan hyväksyneet huostaanottoa ja sijoitusta ja he toivovat perheen jälleenyhdistämistä vaikka sijoitus olisi kestänyt jo vuosia. Ja monesti aloitteellisesti sitä hakevat, joskus montakin kertaa. Se tietysti aiheuttaa aina omanlaiset prosessit ja herättää turvattomuutta ja epävarmuutta kaikkien asianomaisten mielessä, kun ei olla varmoja mitä tapahtuu. Hyvin harvoin käytännössä jälleenyhdistäminen toteutuu lastenpsykiatrisen hoidon aikana, mutta niitä arviointeja tehdään kyllä paljon. Joskus on jopa hieman surullista, että se koko prosessi täytyy käydä läpi huolimatta siitä, että etukäteen tiedetään ettei se ole realistista. Jos vanhemmat sitä hakevat, niin lainsäädäntö velvoittaa tekemään kaikki selvitykset vaikka etukäteen olisi tiedossa että se ei ole todennäköistä tai edes mahdollista toteuttaa. Joitain tapauksia tietysti on, että perheen jälleenyhdistäminen on toteutunut.

Käytännössä olemme mukana palavereissa lastensuojelun pyynnöstä. Se mihin lastenpsykiatria voi ottaa kantaa, on lapsen psyykinen vointi ja se minkälaista hoitoa ja kuntoutusta lapsi tarvitsee ja millaista vanhemmuutta tai tukea lapsi siinä arjessa tarvitsee. Meillä argumentoidaan sen puolesta, mikä on lapsen kehitys, tilanne ja psyykinen sairastuvuus ja tuen tarpeet. Meillä ei suoraan arvioida esimerkiksi lapsen ja vanhemman välistä suhdetta tai vanhemman kyvykkyyttä toimia vanhempana. Tuomme esille lapsen tarpeita ja minkälaista tietoa meillä on vanhemmuuden toteutumisesta. Tuomme myös esille mitä lapsi itse on tuottanut kiintymyssuhteestaan, kuka on hänen ensisijainen kiintymyksen kohde, minkälaista turvattomuutta lapsella on ja sen mikä lapsen oma toive on asumisesta ja perhetilanteesta. Suoraan emme arvioida jälleenyhdistämisen edellytyksiä, vaan tuotamme tietoa sen pohjaksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä arvioi sitten pystyykö vanhempi vastaamaan niihin lapsen tuen tarpeisiin arjessa.

Parhaimmillaan tai sanotaanko pahimmillaan olen törmännyt siihen, että lapsi on kokenut 17 sijoitusta ja paluuta biologisen vanhemman luo. Lapsi on kulkenut eripituisia, hyvin lyhyistä sijoituksista vähän pidempiäaikaisiin sijoituksiin vuosia eri sijoituspaikkojen ja biologisen vanhempien välillä. Ajattelen että siinä on jo aikamoiset haasteet rakentaa turvallisuuden tunnetta tai minkäänlaista kiintymyssuhdetta.

Sijoitetun lapsen kiintymyssuhde, mitä erityistä siinä on ja mitä siitä olisi hyvä tietää?

Tärkeää on tiedostaa että lapsella voi olla ja onkin monta eri kiintymyssuhdetta yhtä aikaa eri ihmisiin. Ne voi olla hyvin erilaisia keskenään. Nämä lapset ovat tulleet monta kertaa jätetyksi ja kokeneet monenlaisia pelottavia ja traumaattisia kokemuksia. Näiden lasten maailmassa pahoja asioita tapahtuu ja toisiin ihmisiin on hyvin vaikea luottaa. Lapsen turvattomuus ja epäluottamus vaikuttaa

myös siihen, miten helppo hänen on omista toiveistaan tai ajatuksistaan puhua keskusteluissa sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsi voi eri tilanteissa tai eri henkilöiden kysymänä samoista asioista lapsi tuottaa hyvin erilaista tarinaa. Se on lapsen tarve yrittää selviytyä ja näistä asioista on lapsen vaikea puhua. Kysymykset itsessään voivat jo herättävää turvattomuutta ja huolta lapsen mielessä. Kenen puolella hänen pitäisi olla ja minkälaisena hän kelpaa? Kun sosiaalityöntekijä kokoaa tietoa lapsen ihmissuhteista, voi hän saada hyvin ristiriitaisia kertomuksia ja tietoa eri henkilöiltä. Se saattaa olla hämmentävää miksi lapsi biologisen vanhemman kertoman mukaan haluaa ehdottomasti kotiin ja sijaisvanhemman mukaan taas lapsi oireilee voimakkaasti biologisten vanhempien tapaamisten jälkeen tai ei luota biologisiin vanhempiinsa. Täytyy ymmärtää mistä kiintymyssuhteessa on kysymys ja miten se tämän lapsen kohdalla on vaurioitunut ja mikä on tämän lapsen keino yrittää pärjätä niiden asioiden kanssa. Näin voi ymmärtää ja suhteuttaa sitä tietoa mitä eri tahoilta saa.

Millaisia erilaisia keinoja ja menetelmiä teillä on lastenpsykiatrialla käytössä kiintymyssuhde-teeman parissa työskenneltäessä?

Arviointiin on omat menetelmänsä. Psykologisilla tutkimuksilla voidaan arvioida sitäkin aihealuetta ja voidaan tehdä esim. näitä MIM-vuorovaikutus arvioita jossa näkyy lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus ja kuinka suhteessa näyttäytyy turvallisuus ja turvattomuus. Hoidollisesti teen itse DDP-terapiaa joka on kehitetty menetelmä nimenomaan kiintymyssuhdevaurioiden hoitoon. Siinä on lapsi ja lapsesta ensisijaisesti huolta pitävä aikuinen, eli yleensä se sijaisvanhempi, ovat yhdessä terapiassa. Terapian ajatus on suhteen lujittaminen ja vanhemman tukeminen. On erilaista olla vanhempana hyvin vaurioituneelle lapselle joka reagoi eri tavalla kuin turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvanut lapsi. Siinä on monet tietyt ilmiöt mitkä toistuvat. Lapsi kokee herkästi häpeää ja kokee että hän ei kelpaa ja että hänestä ei välitetä ja rakasteta ja lapsen voi olla hyvin vaikea asettua aikuisen ohjaukseen. DDP-terapiassa työsteetään näitä asioita yhdessä ja autetaan lasta saaman sanoja omille kokemuksille ja tunteilleen ja aikuinen saa keinoja omaan vanhemmuuteen.

Sitten on myös perinteistä perheterapiaa ja varhaisen vuorovaikutuksen psykoterapiaa. Lasten hoidossa pyritään että nämä elementit olisivat mukana kaikissa käynneissä ja kuntoutumisprosesseissa silloinkin kun se ei ole suoraan psykoterapeuttista työskentelyä. Työskentelyssä yritetään lisätä vanhempien ymmärrystä näihin asioihin ja ilmiöihin ja tukea lapsen psyykkistä integroitumista ja turvallista tervettä kiintymyssuhteen rakentumista.

Käytetäänkö näitä menetelmiä myös tilanteissa, jossa arvioidaan perheen jälleenyhdistämistä?

Pääsääntöisesti meillä ei. Lapsen hoidossa olon syy on se psyykinen vointi ei perheen kuvio. Se on enemmän lastensuojelun vastuulla. Tiedän että jonkun verran perheneuvoloissa tehdään vanhemmuuden arviointeja jossa se vuorovaikutusarviointi voi olla yksi osa sitä arviointia. Vanhempia ja vanhemmuutta voidaan arvioida esimerkiksi haastatteleamalla kumpaakin vanhempaa, voi olla myös yhteisiä lapsen ja vanhempien käyntiä ja voidaan tehdä vuorovaikutusarviointeja videointimenetelmin. Meillä ne ovat hoidollisessa, kuntoutuksellisessa käytössä. Arviointeja on voitu tehdä jo aikaisemmin ja silloin kaikkea aiheesta saatua tietoa voidaan hyödyntää lausuntoja laatiessa.

Miten näihin menetelmiin ja hoitoon päädytään? Tuleeko toive tai pyyntö esim. lastensuojelulta?

Sijoitettujen lasten kohdalla lastensuojelu on lastenpsykiatrian läheinen yhteistyökumppani ja hoidollisista ja tuen tarpeesta yhdessä keskustellaan. Lastenpsykiatria on kuitenkin erikoissairaanhoidon johon tullaan lääkärin läheteellä, jolloin lähtökohta on aina lapsen psyykinen oireilu. Tutkimus ja arviointi tähtää siihen, että saadaan ymmärrystä siihen, että miksi tämä lapsi oireilee näillä oirein ja lähdetään siltä pohjalta miettimään mikä on se oikea hoito ja kuntoutus. Haasteena on, että terapiaa on saatavilla paljon vähemmän, kuin mitä olisi tarvetta. Meillä on paljon lapsia jotka ovat sijoitettuja ja huostaanotettuja ja lähes heillä kaikilla on poikkeuksetta näitä kiintymyssuhteen pulmia ja sen tyyppisiä vaurioita taustalla. He kaikki eivät valitettavasti saa niin kohdennettua hoitoa siihen. Lastensuojelu tarjoaa jonkun verran työnohjausta sijaisvanhemmille, joka voi parhaimmillaan tukea ja auttaa sijaisvanhempia lisäämään ymmärrystä siihen lapsen oireiluun. Tarvetta olisi kyllä paljon enemmän. Olisi optimaalista että sijoituksen alkuvaiheessa vanhemmat saisivat apua ja tukea kiintymyssuhteen rakentamiseen. Näin voitaisiin tietyissä tapauksissa välttää erikoissairaanhoidon lastenpsykiatrisen hoidon tarve. Apu ja tuki tulisi olla oikea-aikaisesta ja sitä pitäisi olla heti alussa saatavilla, ennen kuin ne tietyt toimintamallit urautuvat uudessa ympäristössä ja ihmissuhteessa. Ja toisaalta sijaisvanhemmat väsyvät koska lapsen hoitaminen voi olla hyvin haastavaa ja raskasta. Avun ja tuen sijoituksen alussa olisi tärkeää. Perheen jälleenyhdistämisessä, missä lapsi palaa biologisella vanhemmalleen, niin samalla tavalla siihen alkuun on tärkeä saada tämän tyyppistä tukea. Se olisi näin lapsen näkökulmasta turvallista ja suhteessa voisi tapahtua positiivista rakentumista heti alussa.

Minusta tämä pitäisi olla osana lastensuojelun omia prosessia, on hullunkurista että saadaksesen apua näihin asioihin lapsen täytyy olla lastenpsykiatrian asiakas. Tämä tarkoittaa sitä, että hänellä täytyy olla joku psykiatrisen häiriön ja diagnoosi. Mielestäni sen pitäisi kuulua lastensuojelun omiin prosesseihin ja tukitoimiin. Ymmärrettävää on, että resurssikysymykset ovat iso haaste ja tämän tyyppiset työskentelyt vaativat paljon panostusta, mutta toisaalta jos ajatellaan mitä sillä voisi ehkä saavuttaa. Ja oikea-aikaisena tukena sen ei tarvitsisi olla niin pitkäkestoista. Jos lastenpsykiatrialla lähdetään hoitamaan lapsen vakavaa kiintymyssuhdevaurioita, niin puhutaan monen vuoden prosesseista ja viikoittaisista tapaamisista jotka vaativat myös vanhemmilta todella paljon.

Tänä päivänä Suomessa huostaanoton kynnyks on aika korkea. Jos katsotaan tästä työstä käsin, mitä minä teen, niin kynnyks on liiankin korkea. Tosi pitkään odotetaan ja katsellaan ja yritetään avohuollon tukitoimilla tukea vanhempia. Jos huostaanottoon on kuitenkin päädytty ja sitten sitä lähdetään purkamaan ja perhettä jälleenyhdistämään, niin mielestäni siinä pitäisi olla todella paljon tukea. Tukea vanhemmuuteen ja nimenomaan kiintymyssuhteen rakentamiseen ja lapsen turvallisuuden tunteen vahvistamiseen. Monesti tukena voi olla perhetyötä tai muuta vastaavaa, mutta se ei ole kohdennettu näihin pulmiin eikä työntekijöillä ole välttämättä riittävästi

ymmärrystä kiintymyssuhdevaurioista. Miten kiintymyssuhdevauriot näyttäytyvät ja mitä vanhemman täytyisi tehdä rakentaakseen sitä suhdetta siihen lapseen. Arjen puitteet, säännölliset ruoka-ajat yms. ovat hyvä lähtökohta mutta ne eivät yksin riitä.

Mitkä ovat yleisimpiä kiintymyssuhdevaurioita, joita työssäsi kohtaat?

Vallitseva turvattomuus on se yleisin. Lapset voivat ilmaista sitä hyvin eri tavoin. On lapsia jotka haluaisivat kontrolloida kaikkea ja heidän on hyvin vaikea asettua aikuisen ohjaukseen. Sitten on lapsia jotka takertuvat ja ripustautuvat aikuiseen, ja yrittävät näin varmistaa että vanhempi on saatavilla, tukena ja käytettävissä. On lapsia, joiden elämä on hyvin kaaottista. Lapsen voi olla vaikea selviytyä koulunkäynnistä, kaverisuhteista ja voi olla monenlaista oiretta ja haastavaa käyttäytymistä eri ympäristöissä. Voi tuntua ettei lapsi pysty oikein mihinkään asettumaan ja kiinnittymään. Nuo ovat varmaan tyypillisimpiä vaurioita mitä tässä työssä näkyy.

Kuka voi mielestäsi arvioida lapsen kiintymyssuhteita perheen jälleenyhdistämisprosessissa? Kenen sitä mielestäsi pitäisi arvioida?

Tietyllä tavalla se on sosiaalityöntekijän tehtävä mutta mielestäni heidän koulutus ei anna siihen riittäviä eväitä. Arviointia tehdessä pitäisi olla psykologin koulutus tai joku muu psykiatrinen näkökulma. Pitäisi olla ymmärrys siitä, mitä on lapsen terve psyykinen kasvu ja kehitys, mitä asioita se pitää sisällään ja mitä sen kasvun ja kehityksen vääristyminen tarkoittaa eri ikävaiheissa ja mihin kaikkeen se vaikuttaa. Olennaista on tietää että mitä se tarkoittaa myös aivojen kehityksen kannalta. Näistä lapsista voisi melkein sanoa, että heillä on tietyllä tavalla aivovaurio. Aivojen rakenteet ja yhteydet ovat muokkaantuneet siltä pohjalta että he ovat saaneet puutteellista hoivaa ja elämässä on ollut turvattomuutta tai pelottavia kokemuksia. Mikä sen merkitys on ja kuinka kauaskantoisia seurauksia siitä on? Perheen jälleenyhdistämistä pohdittaessa tulisi huomioida myös mitkä ovat vanhemman kyvyt vastata tällaisen lapsen tarpeisiin. Se ei riitä, että vanhempi pystyy jollain tavalla riittävään vanhemmuuteen ikään kuin tavanomaisen lapsen vaatimustasolla. Perheeseen on palaamassa lapsi jolla on ikään kuin aivon toiminnan poikkeavuuksia ja isoja toimintakyvyn haasteita sekä kehityksellisiä haasteita. Tällainen lapsi tarvitsee ”parempaa vanhemmuutta” kuin lapset keskimäärin. Mielestäni psykiatrinen ymmärrys ja tieto lapsen psyykkisestä kehityksestä olisi kyllä ehdoton edellytys arvioinnin tekemiselle. Toivoisin enemmän järjestelyjä, jossa lastensuojelussa olisi psykologin toimi tai virka ja hän olisi mukana siinä tiimissä tekemässä niitä arviointia ja tapaamassa niitä lapsia ja vanhempia ja tuomassa psykiatrista näkökulmaa siihen. Mielestäni olisi tärkeää tehdä moniammatillista yhteistyötä, eikä niin että yksittäinen sosiaalityöntekijä tai työpari joutuu ottamaan aikamoisen vastuun ja tekemään arviointeja joihin heillä ole riittävää koulutusta.

Perheenjälleenyhdistämisessä arvioidaan myös lapsen ja sijaisvanhemman suhdetta, mitä siitä ajattelet?

Minun kokemuksen mukaan sillä on hyvin vähän painoarvoa. Tietyllä tavalla lainsäädäntö lähtee siitä, että biologisella vanhemmalla on paljon oikeuksia. Oikeuksia tavata lasta ja saada lapsi luokseen, jos vaan olosuhteet mitenkään sen sallivat. Siinä jää huomiomatta ne lapsen merkitykselliset ihmissuhteet. Jos lapsi on ollut vuosia sijaisperheessä ja kiintynyt heihin, niin lapsi voi menettää heidät perheen jälleenyhdistämisessä. Tiedän tapauksia, joissa yhteydenpito on jatkunut sijaisperheen kanssa perheen jälleenyhdistämisen jälkeen. Sijaisperhe on jatkanut esimerkiksi tukiperheenä, mikä on todella hyvä ja tärkeä asia sille lapselle. Lapsi ei näin ei täysin menetä niitä ihmisiä, joiden kanssa hän on elänyt monta vuotta ja joista on tullut merkittäviä henkilöitä hänen elämässään. Oma kokemukseni on, että biologisen vanhemman on usein hyvin vaikea jakaa sitä vanhemmuutta niiden sijaisvanhempien kanssa. Jos perheenjälleenyhdistäminen tapahtuu, niin usein biologinen vanhempi haluaa mielellään katkaista ne yhteydet sijaisperheeseen. Sijaisperhe voi kipeällä tavalla muistuttaa vanhempaa siitä vaikeasta jaksosta, jolloin lapsi on ollut sijoitettuna. Mielestäni se olisi oikeastaan aika hyvä mittari perheen jälleenyhdistämisen pohdinnalle ja arvioinnille; Kykeneekö ja pystyykö vanhempia asettamaan lapsen tarpeet etusijalle ja näkemään sijaisvanhempien merkityksen lapselle? Näillä suhteilla sijaisperheeseen on lapselle merkitystä huolimatta siitä että ne voivat olla vanhemmalle kipeitä ja vaikeita asioista.

Tärkeää on myös lapsen kuuleminen siinä, minkä he kokevat itse omaksi kodikseen. Eikä tyydyttäisiin vastaukseen, joka saadaan lapselta suoraan kysyttäessä. Lapset eivät usein pysty sellaiseen kysymykseen vastaamaan aidosti ja huomioimaan asioita eri näkökulmista ja myös lapsen ikä vaikuttaa. Jos lapset ovat sijoituksen aikana käyneet esim. kerran kuussa viikonlopun biologisen vanhemman luona, niin se on tavallaan vähän sellaista lomaa. Vähän ehkä hemmottelua ja juhlaa, lapsen voi olla vaikea käsittää ja pohtia mitä se sitten tarkoittaisi, jos siellä eläisi arkea. Viikonloppujen sijasta olisikin kaikki arkinen puuha, koulunkäynti ja kotityöt jne. Ja olennaista on myös pohtia, miten kyetään arvioimaan biologisen vanhemman kykyä tai jaksamista toimia vanhempana arjessa koko ajan, joka päivä. Jos lapsi käy kerran kuukaudessa vanhemmillaan ja siellä on aina kivaa ja siellä tehdään kivoja asioita, niin on hyvin luonnollista, että se tuntuu kauhean kivalta ajatukselta olla siellä aina. Lapset ovat myös todella lojaaleita omille vanhemmilleen. Vanhemmat voivat myös pitää yllä puhetta perheen jälleenyhdistämisestä ja tuoda esille omaa toivettaan siitä. Lapsen voi olla todella vaikea asettua siihen sijaisperheeseen, jos he tavallaan koko ajan odottavat milloin he palaavat kotiin esim. ”äiti sanoi että joulun jälkeen, tai ensi kesänä tai heti kun saa työpaikan.” Se tavallaan elää lapsen mielessä sellaisena fantasiana, että se olisi hienoa ja kivaa. Ammatillainen ei saa mennä harhaan selvittäessä lapsen mielipidettä. Jos lapsen toiveita kerran kysytään ja lapsi vastaa haluavansa muuttaa takaisin äidin luokse ja sen perusteella ajatellaan, että se on aidosti sen lapsen näkemys. Olisi tärkeää tehdä arviointia moniammatillisesti ja pidemmän ajan kuluessa, jotta voidaan aidosti nähdä keneen lapsi turvautuu hädän hetkellä tai sairaana ja nähdään lapsen ihmissuhteet kokonaisuutena.

Perheen jälleenyhdistämisessä lapsi voi ehkä menettää sijaisperheen, mutta sen lisäksi jos sijaisperhe ja vanhemmat asuvat eri paikkakunnilla niin lapsi menettää sijaisperheen lisäksi myös sen hetkisen kaveripiirin, harrastusporukat ja kouluyhteisön. Se ei ole siis vaan valinta vanhempien välillä, vaan lapsen koko elinympäristö muuttuu. Lapsi ei pysty sitä muutosta kokonaisuudessaan hahmottamaan eikä ymmärrä mitä kaikkea se käytännössä tarkoittaa ja millaista on mennä uuteen kouluun ja tavallaan aloittaa koko elämä ihan muualla.

Voisiko perheen jälleenyhdistämisessä harkita myös jaettua vanhemmuutta biologisen perheen ja sijaisperheen välillä? Millaisia haasteita tai hyviä puolia siinä voisi olla sinun näkökulmastasi?

Samalla tavalla kuin tilanteessa, jossa vanhemmat ovat eronneet ja lapsella sitä kautta kaksi kotia, niin parhaimmillaan se voisi olla voimavara. On tavallaan useampi paikka, jossa lapsi voi elää ja on useampia turvallisia aikuisia lapsen elämässä, jos biologiset vanhemmat ovat enemmän lapsen elämässä mukana ja kykenevät toimimaan turvallisina aikuisina ja vanhempina. Lapsellahan voisi olla siinä useampi hyvä vanhempi ja useampia merkityksellisiä kiintymyssuhteita. Iso haaste on se, että onko se yhteinen jaettu näkemys siitä, että mikä on lapsen paras? Herkästi voi syntyä kilpailuasetelmia, että kuka on se paras äiti ja kenestä lapsi eniten pitää. Se on sellainen asia mihin paljon törmää näissä sijaishuollon piirissä olevien lasten kohdalla. Lapselle voisi olla ihan ok, että hänellä olisi kaksi äitiä tai kolme isää ja ne kaikki ovat omalla tavallaan läheisiä ja rakkaita ja jokaisen kanssa on se joku juttu mikä on tärkeää, mutta aikuiset eivät kestä sitä jakamista. Sitten siitä tulee se kysymys, että kuka on se oikea äiti ja ketä saa kutsua äidiksi ja kuka on paras vanhempia ja kuka saa päättää, että mitä tehdään. Silloin siinä on iso riski siihen, että lapsi jää tavallaan siihen myllykivien väliin puristuksiin ja hän yrittää olla tietenkin mieliksi vähän kaikille. Ja kaikki ihmiset ovat lapselle todennäköisesti tärkeitä, mutta lapsi huomaa kyllä jos esim. äiti ei kestä sitä että sanoo sijaisäitiä äidiksi tai sijaisvanhemmat ei kestä sitä että oma äiti on lapselle niin tärkeä ja lapsi puhuu siitä paljon hyviä asioita.

Lapselle olisi mutkattomampaa hyväksyä ja asettua siihen, jos se aikuisten välinen yhteistyö toimii. Se vaatii aikuisilta todella paljon että he pystyisivät toimimaan aidosti lapsen parhaaksi ja yhteistyössä. Olen kuullut sijaisvanhemmiltakin sitä, että he tarjoavat kodin lapselle mutta eivät halua kaupan päälliseksi niitä biologisia vanhempia. Ja oikeasti se jaettu vanhemmuus vaatisi sitä, että se voisi aidosti toteutua ja siinä pitäisi olla sitä että voisi puolin ja toisin kyläillä ja olla yhdessä ja järjestää rippijuhlat yms. yhteistyössä. Ettei se menisi siihen, että lapsi joutuu pomppimaan kuin pingispallo kahden kodin välissä ja joutuu kauheasti miettimään kenelle lapsen pitäisi olla ensisijaisesti lojaali.

Kuinka paljon lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyytävät apua/yhteistyötä perheen jälleenyhdistämisen edellytyksien arviointiin? Onko arviointi omasta näkökulmastasi moniammatillista?

Kyllähän niitä lausuntoja pyydetään ja ajattelen että monissa tapauksissa he kyllä todella laajasti kokoavat sitä tietoa eri lapsen ympärillä olevien tahojen näkemyksiä lapsen tilanteesta. Tietyllä tavalla yhteistyö voisi vielä olla syvällisempää ja enemmän ihan konkreettisempaa yhdessä tekemisestä ja jakamista. Varmasti siinä tulee organisaatioiden rajat haasteeksi. Lastensuojelulla on lain mukaan oikeus saada tietoa lastenpsykiatrialta, mutta olisi hyvä miettiä miten työskentelyyn saisi lisää yhteistä työskentelyä. Vaikka kaikilla tahoilla olisi yhteinen ymmärrys lapsen tilanteesta, saattaa laki sanoa toista. Vaikka tiedetään että tämä asia/päätös/ratkaisu olisi lapsen etu, niin täytyy miettiä myös mitä raameja lainsäädäntö asettaa, ja miten lapsen etu voidaan perustella ja onko näyttö riittävää jotta voidaan luottavaisin mielen tehdä niitä päätöksiä. Tässä asiassa omaa näkökulmaani värittää se, että useimmiten meillä se tilanne on se, että arviointi tehdään ja todetaan taas kerran että lapsi ei voi palata kotiin vanhempien toiveesta huolimatta. Lastenpsykiatrian asiakkaat ovat valikoitunut joukko, taustalla on kasautunut monenlaisia haasteita jonka vuoksi perheen jälleenyhdistäminen ei usein ole tosiasiallisesti mahdollisia. Toivoisin että enemmän olisi tilaa niille erilaisille näkökulmille lapsen tarpeiden huomioimiselle. Lastensuojelu voisi olla enemmän lapsen oikeuksien ajamista ja suojelua, eikä niin vahvasti lain vaatimusten ja vanhempien oikeuksien määrittelemää.

Onko perheen jälleenyhdistämiselle ammattilaisen arviosi mukaan ehdottomia esteitä kiintymyssuhteen näkökulmasta?

Hyvin jäsentymätön kiintymyssuhde jossa on ollut väkivaltakokemuksia tai totaalista laiminlyöntiä, vaurioittaa lasta ja suhdetta niin laajasti ja merkittävästi, että se on aika mahdotonta rakentaa siihen enää riittävän turvallista kiintymyssuhdetta. Näitä tilanteita ovat ne jossa vanhempi on ollut fyysisesti väkivaltainen joko suoraan lasta kohtaan tai lapsi on toistuvasti altistunut perheen sisäiselle väkivallalle. Myös vanhemman psyykinen sairaus tai muu joka estää vanhempaa kykenemästä tavoittamaan lapsen kokemusmaailmaa ja niitä lapsen tarpeita on esteenä hyvän kiintymyssuhteen luomiselle. Jos on jotain mikä väristää vanhemman ajattelua, että hän ei vaan kykene mentalisoimaan eli miettimään sitä, mitä minun lapsi tässä tilanteessa kokee ja tarvitsee. Mielestäni siinä ei ole silloin edellytyksiä jota voisi edes hoidolla tukea tai korjata. Vaatii vanhemmalta kohtalaista mielenterveyttä, elämänhallintaa ja kykyä nimenomaan siihen mentalisoimiseen. jotta hän kykenee työstämään kiintymyssuhdepulmia. Kykyä pohtia miten tämä asia jollekin toiselle ihmiselle merkitsee ja mitä lapsi tuntee ja kokee. Vanhemmalla tulisi olla myös halua ja kiinnostusta ymmärtää miksi minun lapsi käyttäytyy tällä tavalla, mitä tämän takana mahtaa olla ja pohtia sitä mikä tämä meidän suhde on. Jos vanhempi ei omasta sairaudesta tai muusta syystä johtuen kykene ollenkaan tämän tyyppiseen pohdintaan, niin ne edellytykset onnistumiselle ovat aika heikot. Ajattelen että perheen jälleenyhdistämisen edellytyksiä arvioidessa olisi hyvä arvioida myös vanhemman mentalisaatiokykyä. Pystyykö vanhempi työskentelemään syvemmällä tasolla joka on eri asia kuin että esimerkiksi kykenee ottamaan perhetyöntekijältä konkreettista ohjausta vastaan siihen päivärytmistä tai rajojen asettamisessa. Ne ovat ulkoisia raameja mutta kykeneekö vanhempi psyykkiseen työskentelyyn ja lapsen tunnetason kannatteluun. Jos vanhemmalla on kykyä ja halua työstää kiintymyssuhdetta, niin silloinhan monenlainen muutos voi olla mahdollista riittävän tuen ja ajan myötä.

Vanhemman mentalisaatiokykyyn arviointi on taas asia, mihin tarvittaisiin psykologista ja psykiatrista asiantuntemusta. Jos vanhemmalla on oma hoitokontakti mielenterveyspalveluihin, lastensuojelu voi pyytää kannanottoa siihen miten vanhemman sairaus vaikuttaa.

Mielestäni olisi hyvä olla tiimi jossa on sosiaalityön asiantuntemus sekä psykologinen asiantuntemus. Tiimissä voisi yhteistyössä työskennellä lastensuojeluprosessin sisällä ja lainsäädännön asettamien raamien puitteissa. Olisi helpompaa, jos työskentely tapahtuisi lastensuojelun omana työnä, kuin pyydettyinä kannanottona hoitavalta taholta. Hoitava taho joutuu aina tasapainoilemaan mikä on

lapsen etu ja että lapsen hoitoa ja kuntoutusta ei voi vaarantaa. Silloin esimerkiksi terapiasuhteen luottamukselliset kysymykset ovat tietysti olennaisia. Jos esimerkiksi lapsen terapiassa tuottamia asioita laitetaan lausuntoihin, niin se tietenkin vaikuttaa siihen miten lapsi voi jatkossa terapiassa jatkossa kokea olonsa turvalliseksi ja miten uskaltaa kaikista asioista ja ajatuksistaan puhua. Ajattelen, että jos se olisi oma prosessinsa ja selkeästi irrallaan hoidosta ja kuntoutuksesta, jolloin se olisi puolueetonta ja näin tulisi myös moniammatillisuus ja eri näkökulmat huomioitua paremmin.

Työskennelläkö teillä perheiden tai lapsen ja biologisen vanhemman kanssa tilanteissa, jossa lapsi on palannut biologisten vanhempien luokse perheen jälleenyhdistämisen seurauksena?

Sellaisia työskentelyä meillä ei ole ollut mutta jonkin verran on ollut työskentelyä, missä on yritetty tätä jaettua vanhemmuutta tukea. Biologinen vanhempi on ollut aika tiiviisti mukana siinä hoidossa, ja on yritetty sitä kautta tukea hänen vanhemmuutta sekä suhdetta lapseen. Näissä tapauksissa lapsi on kuitenkin edelleen ollut huostaanotettuna ja siinä on myös sijaisperhe mukana. Jos vanhempi tuottaa toivetta perheen jälleenyhdistämisestä niin tällaisella työskentelyllä voidaan myös kokeilla, onko työskentelyn edellytyksiä jatkoa ajatellen. Näin on jo tietoa ja näyttöä siihen kykeneekö vanhempi tämän kaltaiseen työskentelyyn.

Mikä on mielestäsi tärkein kriteeri mitä pitäisi arvioida perheen jälleenyhdistämisessä? Kiintymyssuhde, vanhempien valmiudet, mentalisaatiokyky jne?

Ajattelen että ne ovat kaikki osa kokonaisuutta. Jos mikä tahansa osa jää puuttumatta niin mennään metsään. Siinä on niin monta tekijää ja ne peruspilarit pitäisi olla kaikki siellä, jotta se olisi tarpeeksi tukevalla pohjalla. Tavallaan kukaan ei puhu sijaisvanhemman oikeuksista pitää suhdetta siihen lapseen ja siinä on tietysti ajatuksena se, että he ikään kuin tekevät sitä työnä. Toivoisin että enemmän kunnioitettaisiin lapsen tosiasiallista kokemusta perheestään ja sitä ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä. On hyvä pohtia, miten niitä ihmissuhteita voidaan varjella ja toisaalta voidaan olla tukematta jotakin suhdetta, jos todetaan että se ei yrityksistä huolimatta ole lapselle tosiasiallisesti merkityksellinen eikä tue lapsen kasvua ja kehitystä. Toivoisin lapsen kokeman perheen olevan enemmän keskiössä, eikä vain se mitkä ovat lainsäädännössä nimissä kenenkin oikeudet.

Mitä muuta haluaisit sanoa liittyen perheen jälleenyhdistämiseen?

Tilanteet ovat hyvin erilaisia, on eri asia jos lapsi on ollut sijoitettuna vuoden tai 10-vuotta. Meidän järjestelmän ongelma on se, että tilannetta arvioidaan uudelleen koko ajan. Myös puhetta perheen jälleenyhdistämisestä pidetään jatkuvasti yllä ja toivetta siitä. On tietysti tilanteita, jossa voidaan selkeästi lapselle todeta, että sinun vanhemmat eivät syystä tai toisesta voi pitää sinusta huolta ja tämä on se perhe on se missä sinä kasvat aikuiseksi. Suhdetta vanhempiin ei ole välttämättä ollenkaan tai se on hyvin vähäinen. Ajattelen, että se on monesti lapselle tietyllä tavalla helpompaa, kuin se jatkuva vellominen ja aina uudelleen siihen palaaminen. Tai jos vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta ja tuottavat lapselle puhetta siitä, että kyllä sinä tulet kohta kotiin, ja se ei ole sinun oikea koti ja se ei ole sinun oikea äiti, että sosiaalityöntekijät ovat tehneet virheen ja on tehty vääryyttä ja heitä on kohdeltu väärin kun se huostaanotto on tehty ja näin ei pitäisi olla. Se tekee lapsen olon todella tukalaksi ja hänen voi olla hirveän vaikea asettua uuteen perheeseen. Usein lastenpsykiatrisessa hoidossa päädytään tilanteeseen, jossa kaikista hyvistä yrityksistä huolimatta lapsen kuntoutus ei kanna ja toivottua kehitystä ja rakentumista ei tule.

Mielestäni jossain kohdassa pitäisi voida tehdä lopullinen päätös. Suomalaisessa ajattelussa sijoitus nähdään viimesijaisena vaihtoehtona mutta jos se on pakko toteuttaa, niin se on väliaikainen ja sen tavoitteena on lapsen palaaminen biologisten vanhempien luokse. Monesti se voi muodostua lapsen kuntoutuksen, hoidon ja lapsen kehityksen esteeksi. Toivoisin että jossain vaiheessa tulisi takaraja huostaanotolle. Sen kestänytä tietyn aikaa, tehtäisiin päätös että se on pysyvä. Silloin lapsi pysyisi sijaisperheessä riippumatta siitä, miten lasten biologisten vanhempien elämäntilanne muuttuu. Niin kuin sanoin, on tapauksia jossa se on itsestään selvää ja se on silloin helppo lapselle todeta ja sijaisvanhemmat voivat myös eri tavalla ottaa vanhemman roolin ja heille annetaan enemmän päätäntävaltaa arjessa hoitaa lapsen asioita ja tehdä päätöksiä.

Tarvitaan enemmän pysyvyyttä. Yhdysvalloissa on systeemi jossa vanhemmilla on vuosi aikaa laittaa asiat kuntoon ja jos se ei onnistu niin vanhemmat menettävät huoltajuuden. Sen jälkeen lapsi menee adoptioon ja se on lapsen perhe siitä eteenpäin. En tarkoita että pitäisi olla samanlainen systeemi, mutta on vaikea nähdä miten lapsen etu voisi toteutua jos on esim. vuoden ikäisenä huostaanotettuna ja 10-vuotiaana pohditaan palauttamista biologisille vanhemmilleen. On vaikea nähdä miten se voisi siinä kohtaa olla lapsen etu jos tehdään perheen jälleenyhdistäminen tilanteessa jossa lapsi on jo yhdeksän vuotta elänyt ja kasvanut osana jotain toista perhettä. Vaikka biologisten vanhempien tilanne olisi muuttunut ja olisi hyvä ja vaikka he kykenisivät hyvään vanhemmuuteen siinä kohtaan, niin silti se olisi aikamoinen lapsen kiintymyssuhteen mitätöiminen. Jos ymmärretään mitä kiintymyssuhde on tai mitä koti ihmiselle merkitsee, niin ehän tällaisia päätöksiä pitäisi voida tehdä.

Mielestäni on iso riski, että tämä meidän järjestelmä aiheuttaa lapselle lisää oireita ja vesittää sitä työtä mitä yritetään sijaisperheessä, arjessa ja lastenpsykiatrisen kuntoutuksen kautta tehdä. On tosi surullista, että käytetään hirveän paljon aikaa ja rahaa ja yhteiskunnan resursseja ja sitten tavallaan vedetään mattoa jalkojen alta. Työ vesittyy siihen, että lapsella ei ole lupaa eikä mahdollisuutta asettua siihen perheeseen ja luottaa siihen, että tämä on nyt hänen kotinsa ja paikkansa.